

MEHMET ÂKİF'İN HÜRRİYET'E (İKİNCİ MEŞRUTİYET'E) BAKIŞI

İhsan SÂFİ*

Mehmet Akif's View of Freedom (Second Constitutional Period)

Abstract: 2 nd Constitutional Period has an important place in Turkish political and cultural life. Our literary persons has mentioned about this event in their works. Mehmet Akif is one of them. This article tries to explain Mehmet Akif's view of 2nd Constitutional Period. Mehmet Akif is one of those who are in favor of 2nd Constitutional Period. Nevertheless, he criticizes the wrong applications after its declaration.

Keywords: Second Constitutional Period, Mehmet Akif, Poem.

İkinci Meşrutiyet'in Türk siyaset ve kültür hayatında önemli bir yeri vardır. İlân edilmesinden sonra ülkemizde olumlu veya olumsuz birçok değişiklikler olmuştur. Bu tarihî hadise edebiyatımızda da yer almıştır. Edebiyatçılarımız eserlerinde İkinci Meşrutiyet'ten bahsetmişlerdir. Bunlardan biri de Mehmet Akif'tir. Biz bu makalemizde onun II. Meşrutiyet'e bakışını vermeye çalışacağız.

A- II. Meşrutiyet'ten Önce Mehmet Akif:

1. Dönemin Padişahı Abdülhamit'e Bakışı:

Mehmet Âkif, II. Meşrutiyet'ten önce Abdülhamit'e karşıdır. Onun padişahlığı bırakmasını ister.¹ Abdülhamit'ten, onu gördüncü midesi ağzına

---

* Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

¹ Mithat Cemal, *Mehmet Âkif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bs., Ankara 1986, s. 69.

gelecek derecede nefret etmektedir.² “İstibdad” adlı şiirini, onun 33 senelik iktidarı aleyhine yazar. Bu şiirde, o devri “kirli baskı dönemi” olarak vasıflayarak, Abdülhamit için “mevhum bir gölge”, “kanlı kâbus”, hatta “mel’un” gibi tabirler kullanır. Onun, birkaç çadırdan cihangirâne bir devlet çıkaran, heybetiyle dünyaları titreten bir milleti zelil ettiğini, göklerde yüzen bayrağımızı aşağılara indirdiğini, haysiyetli, millî onurlu kimseleri hapse atıp sürgüne gönderdiğini, her hisse, her vicdana casusları vekil kılıp milletin en kahraman evlatlarını ümitsizliğe düşürdüğünü söyler. Abdülhamit bunları yapmakla, bu millete, şeytanın ruhuna rahmet okutacak kadar kötülükler yapmıştır. Son dörtlükte ise; canlarımızı yoluna halı olarak serdik, en temiz vicdanlar sana kucak açmış bekliyorlar, artık gel diye sabırsızlıkla Hürriyet’e seslenmektedir.

İSTİBDÂD³

*Yıkıldın, gittin amma ey mülevves devr-i istibdâd,
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd!
Diyor ecdâdımız makberlerinden: “Ey sefil ahfâd,
Niçin binlerce ma'sûm öldürürken her gelen cellâd,
Hurûş etmezdi, mezbûhâne olsun, kimseden feryâd?
Otuz milyon ahâli, üç şakînin böyle mahkûmu
Olup çeksin hükümet namına bir bâr-ı meş'ûmu!
Utanmaz mıydınız bir, saysalar zalimle mazlumu?
Siz, ey insanlık isti'dâdının dünyada mahrumu,
Semalardan da yüksek tuttunuz bir zill-i mevhumu!”
O birkaç hayme halkından cihangîrâne bir devlet
Çıkarmış, bir zaman dünyayı lerzan eylemiş millet;
Zaman gelsin de görsün böyle dünyalar kadar zillet,
Otuz üç yıl devam etsin, başundan gitmesin nekbet...
Bu bir ibrettir amma olmıyaydık böyle biz ibret!*

*Sema-peymâ iken râyâtımız tuttun zelil ettin;
Mefahir bekleyen âbâdan evladı hacîl ettin;
Ne âlî kavm idik; hayfâ ki sen geldin sefil ettin;
Bütüin ümmîd-i istikbâli artık müstahil ettin;
Rezil olduk... Sen ey kâbûs-i hûnî, sen rezil ettin!
Hamîyyet gamz eden bir pâk alın her kimde gördünse,*

² Mithat Cemal, *age.*, s. 210.

³ Safahat, (hızl. M. Ertuğrul Düzdağ), MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1988, s. 73. (Bundan sonraki alıntılar hep bu kitaptan yapılmıştır.)

*“ Bu bir cani!” dedin sürdün, ya mahkûm eyledin hapse.
Müvekkel eyleyip casusu her vicdana, her hisse,
Düşürdün milletin en kahraman evladını ye'se...
Ne mel'unsun ki rahmetler okuttun rûh-i İblîs'e!
Değil kâbusun artık, devr-i devlet intibâhındır.
Gel ey nâzende hürriyet ki canlar ferş-i râhındır.
Emindir mevki'in: en pak vicdanlar penahındır.
Serâpâ mülk-i Osmânî müeyyed taht-gâhındır.
Serîr-ârâ-yı ikbâl ol ki: Bir millet sipâhındır.*

2- O Dönemde Yapılanlara Bakışı:

Kitapta, bu şiirin devamında, Hürriyet'ten önceki dönemde yapılanlardan bir örnek de vardır. O devirde yapılanlara Âkif'in bakışını bize göstermesi bakımından bu şiir önemlidir. Âkif muhalif gözüyle bize bu hadiseyi anlatmaktadır. O dönemde nasıl şüpheli davranıldığı, masum kimselere nasıl kötü muameleler yapıldığı, geride kimsesi kalıp kalmadığına bakılmadan ailelerin nasıl perişan edildiğini vermeye çalışmıştır. Halk korkuyla sindirilmiştir. Kimse ses çıkaramamaktadır. İnsafsız, merhametsiz, liyakatsiz kişiler padişahın bir numaralı adamı olmuştur ve bu işleri de onlar yapmaktadırlar.⁴

Şair, sıcak bir gece, biraz nefes alıp ferahlamak için yorgun olmasına rağmen evden dışarı çıkıp gezmeye başlar.

.....
*Sıcak, ziyade sıcak bir geceydi; baktım ki:
Oturmak evde ölümden beter, dedim: Belki,
Çıkar dışarda gezersem biraz nefeslenirim;
Epey de yorgunum amma gelince dinlenirim.*

Dolaşırken sokakta acı bir çığlık duyar. Önce ne var acaba diyerek herkes o tarafa koşuşur. Sonra da koşarak gidenler, tabana kuvvet gerisin geriye kaçırlar. Evlerdeki mumlar kısılır. Mahalledeki sesler kesilir. Şair de merak eder. Ahali niçin kaçıştı, ne var diyerek anlamak için yavaş yavaş sokulur:

.....
*Duyulmasın mı biraz sonra başka bir acı ses?
Aceb ne var? diyerek koştu önceden herkes;
Fakat gidenlere baktım ki kaldırıp tabanı,
Bucak bucak kaçıyor: Kaç bilir misin amanı!*

4 s. 74-79.

*Kısıldı karşiki evlerde mumların hepsi,
Kısıldı sanki bütün bir mahallenin nefesi!
Kesildi nağme-i Kur'an, kesildi nağme-i sâz;
Zaman zaman duyulan sâde bir rakik âvâz.
Niçin kaçıştı ahâli, ne var ki yâ Rabbi?
Yavaş yavaş sokulur, onların nedir sebebi.*

Bakar ki beş on herif bir fakirin ellerine yapışıp sürüklüyor. Bağırın da bu adamın karısıdır. Kadının büyük evlâdı askerde ölmüştür, ikinci oğlu Yemen'de sürgündedir. Şimdi de kocasını götürmektedirler. Sebep de; adamın Efendi yani II. Abdülhamit'ten sonra tahta çıkacak olan veliaht Mehmet Reşat Efendi'nin kilercisiyle uzaktan hısumlğıymış. Kilerci komşusuyla ona selam göndermiş. İşte böyle gülünç sebepten dolayı adamcağızı köpek sürür gibi sürükleyerek götürmeye çalışıyorlar.

*Ne manzaraydı, İlâhi, o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakirin ellerine,
Sürüklüyor; öteden bir kadın diyor:
- Bırakın!*

*Kocam ne yaptı? Nedir cürmü bî-günâh adamın?
Zavallının büyük evlâdı öldü askerde;
İkinci oğlu da sürgün Yemen'de bir yerde.
Acıklı, göğsü sakat koyverin, didiklemeyin;
Günahtır etmeyin, oğlum, ayıptır eylemeyin.
Efendi kim, o ne bilsin? Bilirse hem ne çıkar?
Kilercisiyle uzaktan biraz hısumlğı var.
Geçende komşuyu görmüş, demiş selam söyle.
Demek alınmayacak Tanrı'nın selâmı bile!
Köpek sürür gibi insan sürüklenir mi ayol?*

Bunların başında da bir paşa vardır. Koskoca paşa bu işle uğraşmaktadır. Üstelik böyle birisi padişahın birinci kuludur. Âkif, paşaya bir güzel hakaret eder. Korkuluk gibidir; kazık kadar boyu vardır; kemik kafalıdır; sakalı ocak süpürgesine benzemektedir; gözleri budak delikleri tarzında çifte oyuk olup adeta büyükçe bakla kadar olan alnının az altına sokulmuştur; bıyığı kırda yetmiş diken yemişli çalı; ağzı da in gibidir. İşte paşam dedikleri garip yaratık böyledir. Belinde bağlılık kılıcı, elinde bir kamçı.. general nişanları altında, ayın parlak ışığı içinde, imanın göğsüne girmiş bir düğüm gibi durmaktadır.

.....
- Paşam mı? Nerde paşa?

Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa!
 Tasavvur et: iki arşın kazık kadar bir boy!
 Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
 Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
 "Senin bu işte yüzün, al!" deyip o yüzüze tak.
 Ocak süpürgesi, lâkin süpürmüyor, yıkıyor;
 Nedense bittiği yerden cenazeler çıkıyor!
 Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk,
 Büyüğe bakla kadar alnınun az altına sok.
 Bilir misin çalı altında gizli inler olur:
 Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
 Bıyık o kırdı yetişmiş diken yemişli çalı;
 Ağız da in gibi asla görünmüyor, kapalı.
 Bu şekl-i mâhişi mümkünse bir düşün şöyle,
 Paşam dedikleri u'cûbe işte aynıyle!
 Belinde seyf-i "sadâkat", elinde bir kamçı,
 Ferik nişanları altında gördüğüm unacı,
 Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde, yâ Rabbî,
 Dururdu sine-i îmâna girmiş ukde gibi!
 Sema, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
 Cebîn-i pâkine leylin ne pâyidâr leke!

Âkif bundan sonra sözü tekrar kadıma vererek bir de onun ağzında paşaya hakaret eder. Yukarıdakilere ilâve olarak pampin-yaşlı-bunak; zebani kıyafetli; gulyabâni; yumru başlı; yılan bakışlı şebek benzetmelerini kullanır:

- Kuzum, nasıl paşasın, görmüyor musun? Kocamı
 Sürükleyip duruyorlar...
 - Defol kadın, adamı
 Vurunca öldürürüm ha! Benim şakam yoktur.
 - Çekil hanım, paşa laf dinlemez; vurur mu, vurur.
 Bilir misin onu! Şevket-meâb Efendimiz'in
 Birinci bendesidir...
 - Hay yetişmesin pampin!
 - "Sürün!" demiş, ona Şevketli'nin irâdesi var.
 - Sürüm sürüm sürünün tez zamanda alçaklar!
 Ya sen, zebâni kıyafetli, gulyabâni paşa,
 İlâhi yumru başın bir geleydi sivri taşa!

*Yılan bakışlı şebek, bir bakın şunun gözüne!
Kazık boyundan utan... Tû! Herif, senin yüziine!
Sakın mahallede erkek bırakmayın, götürün.*

Burada paşa bu işleri sultanın yani Abdülhamit'in iradesiyle yapmaktadır. Elinde padişahın: "Adamı sürün!" diye fermanı vardır.

Kadının evi başına yıkılmıştır. Çünkü evde erkek kalmamıştır. Torunları ne olacak diye düşünen yoktur. Aç kalıp dilensinler mi?

*Sayıyla vermediler, öyle, posta posta sürün!
Bakın şu hayduda, durmuş yıkın diyor evimi!
Torunlarım ya herif, aç kalıp dilensin mi?*

İşin acı tarafı mahallede de kimsede çit yoktur. Susup da kurtuluruz diye sıçan gibi evlerinde sinmişlerdir. Halbuki yarın sıra onlara da gelecektir.

*Mahallemizde de çit yok, ne oldu komşulara?
Susup da kurtulacak sanki hepsi aklısıra.
Ayol, yarın da sizin hânümanınız sönecek...
Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek?
Yazık sizin gibi erkeklerin kıyâfetine...*

Kadınının feryatları, hareketleri çare etmez ve kadın bayılır. Kocasını da cenaze hâlinde götürürler.

*- Yetiştii yaygaram artık... Çekil kadın evine!
Atın şu kaltağı gitsin, tığın hemen içeri.
- Paşam, bayıldı kadın.*

- Anlamam o hileleri.

*Demek ki bekleyelim gelsin âlemin keyfi...
Saat üç oldu, geciktik, omuzlayın herifi.
Refik-i ömrü giderken cenâze hâlinde,
Serildi, kaldı kadın âşiyân-ı lâlinde.*

Bundan sonra şairin artık tahammülü kalmaz. Sınırları boşanır. Gözyaşları sel gibi akmaya başlar. Oradan ayrılarak evine gelir. Bütün o faciolar sabaha kadar gözünün önünden gitmez. Haksızlığa uğrayan birisi gözünün önünde ağlayıp inlemiştir ve kendisi sadece seyretmiştir. Bu ona büyük acı verir. Başkalarının da bu caniliği yaptığını, onun gibi ses çıkarmadığını düşünerek biraz olsun teselli bulmak ister.

*Benim de bitti nihayet tahammülüm, tâbım;
Boşandı seyl-i dümû'um, boşandı a'sâbım.*

Utandım ağlıyarak, ağladım utanmıyarak!

Diyordu sanki o biçâre karşıdan:

-Alçak,

DemİN gerekti hamiyyet! Hem ağlamak ne demek?

Figân ederse kadın, susturur koşup erkek.

Eve döndüm, bütÜN o fâcialar

Geldi karşımda durdu subha kadar.

Döndü dîdemde bin hayâl-i elim!

Öttü beynimde bin figân-ı yetim.

Ağlasın inlesin de bir mazlûm,

Olayım seyre sade ben mahkûm!

Yalnız ben miyim fakat câni?

Kim çıkıp "Yapmayın!" demişti, hani?

Sustu herkes duyunca feryâdı,

Kimsecikler yerinden oynamadı.

Şair bundan o kadar etkilenmiştir ki bu durumu Kur'an'ın sesinin kısılmasına, güya Mevlâ'nın sadâsının susmasına benzeter. Çünkü bu hâl İslâm'a uymamaktadır. Sonra kendini toplar ve nefesine: "Sus, O susmaz!" der. Arnavutluk'ta II. Meşrutiyet'in ilânı dolayısıyla atılan topları Kur'an ve Mevlâ'nın tehdit eden sesi olarak gösterir. Bu da Akif'in ilân edilmeden önce, II. Meşrutiyet'e bakışını göstermesi bakımından önemlidir.

Sesi hattâ kısıldı Kur'ân'ın,

Sustu gûyâ sadâsı Mevlâ'nın!

Sus! O susmaz: Nidâ-yı tehdîdi,

Dinle bak nerden in'ikâs etti:

Arnavutluk'ta gürleyen toplar

Geliyor işte payitahta kadar!

Görüldüğü gibi Âkif, Hürriyet'ten evvel, II. Abdülhamit'e ve onun dönemine yukarıda göstermeye çalıştığımız menfi duygularla bakmaktadır. O da Hürriyet'i istemektedir.

B- II. Meşrutiyet'e Bakışı:

1-II. Meşrutiyet'in İlân Edilmesi Karşısında Mehmet Akif:

23 Temmuz 1908'de ikinci defa olarak Meşrutiyet (Hürriyet) ilân edilir.

Âkif buna "Hürriyet" isimli bir şiir yazar. Burada Hürriyet'i beyaz entarili kar gibi bir kıza benzeter. Bu kız sanki cennetten inme bir huri kızıdır. Yine

şiiirde Hürriyet'le birlikte mazi denen o sıkıntılı devrin artık geçtiğini söyleyerek daha önce ölenlerin bu günü görmemesine de hayıflanır. Akif burada adeta kendinden geçmiş gibidir. O kadar sevinçle bu şiiiri yazar.

HÜRRİYET⁵

-iki gün sonra-

*Beyaz entârisiyle kar gibi kız,
Sanki Cennet'ten inme zâde-i hûr;*

*Ya seher-pâredir ki perrandır
Dûş-i nâzında bir sehâbe-i nûr.
Kuşanıp bir nitâk-ı hürriyyet
Geziyor hâk-dânı dûra-dûr!
Hâle-dâr eyleyince bedri şafak
Bu kadar dil-nişîn olur ancak.*

*Ya şu oğlan, şu tostopaç afacan
Ki fezalar gelir sürûruna dar;
Taşıyor sanki sığmıyor kabına...
Kendisinden büyük de bayrağı var!
Geçti mâzi denen o devr-i melâl,
Haydi feth et: Senindir istikbâl.
Koşuyor el ele vermiş iki kardeş; birinin
Yaşı beş yoksa da, var altı kadar dîğgerinin.
Bakıyor arkalarından dayanıp değneğine
Hayli düşkün bir adam:*

- Kız, o ne? Düştün mü yine!

*Sana bin kerre dedim koşma, yavaş git, yaramaz!
Haydi kalk ağlama... Söz dinlesen olmaz mı biraz?
Silkiver üstünü, Ahmed, bakıver ağlamasın.
- Ağlamam ağbaba...*

- Artık yetişir, oynamayın.

*Söktü baktım ki hemen bir alay etfâl öteden.
O nasıl mevkib-i şâdî, o ne âlem, görsen!
Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
"Yasasın!" sesleri eflâke kadar yükseliyor.
Görerek yapma değil hem, ne tabî'î etvâr!
Şu yumurcıklara bak: Sanki ezelden ahrâr!
- Bağırın haydi çocuklar...*

- Yasasın hürriyyet!

Derken alkış geliyor; sonra da nevbet nevbet,

*Ya Vatan Şarkısı, yâhud ona benzer bir şey
Okunup her köşe çın çın ötüyor... Hey gidi hey!
Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha diin,
Şu sokaklarda bugün dalgalanan ruhu görün!
- Biz de gitsek azıcık, ağbaba, olmaz mı?*

- Gidin.

*Çok koşup terlemeyin ha! Amanın dikkat edin.
İki kardeş dalarak lücce-i etfâle hemen,
İki dürdâne-i ismet gibi yüzmekte iken;
Bakarak arkalarından bu güzel yavruların,
Döndü birdenbire sîmâsı, duran ihtiyarın.
Ne için ağladı? Bilmem. Şunu duydum yalnız:
- Ah bir kerre gelip görse Yemen'den babanız!..*

2- II. Meşrutiyet'in İlânından Sonra Yapılanlar Karşısında Mehmet Akif:

2.1.-Yapılan Yanlışlıklar Karşısında Mehmet Akif:

Hürriyet'in ilânıyla millette büyük bir hareketlilik olur. Her tarafta toplantılar, mitingler, nümayişler, konuşmalar yapılır, konferanslar verilir. Birçok parti, klüp ve cemiyet kurulur.

Millet olarak buna tam hazır olunmadığından toplumda çok gariplikler, yanlışlıklar ve komik sayılabilecek durumlar görülür.

Âkif Hürriyet'in ilânından sonraki milletin bu durumunu *Safahat'*ın ikinci kitabı olan "Süleymaniye Kürsüsünde"adlı manzumesinin içinde anlatmaktadır.

Burada yukarıdaki "Hürriyet" şiirinde anlatılan güzel kız ve erkek çocuklarının doldurduğu, renklendirdiği sokakların yerini artık aklıdan zoru olan, yaptığıının farkında olmayan, kafaları tütsülü, tımarhaneden kaçmış insanların aldığı görülmektedir.

Hürriyet yanlış anlaşılmalıdır. Âkif bu yanlış anlaşılmayı çok iyi tespit eder. Doğrusu böyle olması gerekirken milletin nasıl yanlış anladığını bu parçada alaycı bir şekilde anlatır. Alay fakat acı bir alay.

Çarşı-pazar naradan çalkalanmaktadır. Öyle ya hürriyet var. Hürriyet var diye millet avazı çıktığı kadar bağırıp çağırılmaktadır, naralar atmaktadır. Artık eskisi gibi sessiz konuşmak, kimseyi rahatsız etmemek hürriyetsizliği yok(!) Mektepler kapanmıştır. Yine sabahtan akşama kadar dört duvar arasına tıklamak olmaz. Hürriyet var, okullar boşaltılır. Talebeler sahnedan sahneye koşmaktadır. Ağızdan çıkanlar pis veya kirli mühim değil; söyleniyor. Artık sinede bunların hapsedilmesi hürriyete aykırıdır(!) Edipler de Hürriyetin gelmesiyle dalkavukluğu bırakmıştır. Artık dalkavukluk yapmayacaklar(!) Çünkü

daha baskı yok. Bunlar da ana avrat sövebileceklerdir. Vatana, millete düşman gazeteler de artık rahatça çıkabilecektir. Çünkü hürriyet vardır(!) Ayrılık tohumunu ekseler bile bunları yasaklamak olmaz. Hürriyet olduğu için köpekler gibi artık serbestçe fuhuş yapılabilecektir. Yine dine bile karşı yürünebilecektir. Çünkü hürriyet-i vicdan vardır.⁶

*Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, Pazar
Na'radan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!
Galeyan geldi mi, mantık savuşurmuş... Doğru
Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
Kafalar tütsüülü hülya ile, gözler kızgın.
Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,
Yıkıvermiş de tumarhaneyi çıkmış birden!
Zurnalar şehrin ahalisini takmış peşine;
Yedisinden tutarak ta dayanın yetmişine!
Eli bayraklı alaylar yürüyor dört keçeli;
En ağır başlısının bir zili eksik, belli!
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.
Dinliyor kaplanmış etrafını yüzlerce hödük!
Kim ne söyleirse, hemen el vurup alkışlanacak...
— Yaşasın!*

— Kim yaşasın?

— Ömrü olan

— Şak! Şak! Şak!

*Ne devairde hükümet, ne ahalide bir iş!
Ne sanayi, ne maarif, ne alış var, ne veriş.
Çamlıbel sanki şehir: Zabıta yok, rabıta yok;
Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vasıta yok.
"Zevk-i hürriyeti onlar daha çok anlamalı"
Diye mekteplilerin mektebi tekmiil kapalı!
İlmi tazyik ile ta'lim, o da bir istibdâd...
Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen âzâd!
Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
Sahnedен sahneye koşmakta bütün şakirdan.*

⁶ Burayla ilgili daha geniş bilgi için bk., Mehmet Kaplan, *Süleymaniye Kütüphanesinden Bir Parça, Tanzimattan Cumhuriyete Şiir Tahlilleri 1*, 8. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 1984, s. 172-173.

*Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
Hep ağızlar deşilip, kimde ne cevher varsa,
Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirli,;
Kalmıyor kimseciğin muzmeri artık gizli.
Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine,
Üdebânuz ana avrat sövüyor birbirine!*

bazı komik hareketleri Âkif *Safahat*'da değişik yerlerde de işlemiştir. Yukarıda Hürriyet şiirinde milletin elinde bayraklarla sokaklara dökülmesinden, "yaşasın Hürriyet!" diye bağırmasından iyi olarak bahsetmişti. *Asım*'da ise Hocasade'nin bu yaşasın ile alay ettiğini görüyoruz:

*"Yasasın!" ma'cunu a'lâ idi, yut, keyfine bak!
Tutmuyor şimdi, fakat, bin yala parmak parmak.,
- Niye tiryakisi oldun bu kadar sen de ayol
Tutmuyor, çünkü alıştın... Yemeyeydin bol bol.
Hem bizim ma'cunu pek hırpalamak doğru mu ya?
- Dur canım! Ben kızarım böyle vakitsiz şakaya...
Sözü tekmil edeyim...*

--Sonra bitir, dinle, biraz:

*Bir yutar, beş yutar, afyonkeşi, afyon tutmaz;
Der ki: Toprak mı, ne zıkkım bu, varıp anlamalı.
Açılır kurna başundan, sıyrır peştemalı,
Nalının sırtına atlar, sürerek doğru gider,
Hangi attarsa, bulur: "Tutmadı yahu, yine!" der.
Gülmeden çatlayadursun biriken çarşı, pazar;
Bu kadar tuttuğu yetmez mi kuzum?" der attar.
Siz de artık uzun etmektesiniz, hem pek uzun,
Üç saat esnmeden dinlediğim nutkunuzun,
"Yasasın!" ma'cunu peymâne-i ilhâmü bütiün,
Hani, sarhoş kuşa döndün, müitemadi öttiün!
- Bırak oğlum, yeter artık, şakanın vakti değil.
- Sen de, öyleyse, bizim ma'cuna baş kesmeyi bil.
- Sâde bir "bal" deyivermekle ağız tatlansa,
Arı uçmuş diye, kaçmış diye hiç çekme tasa.
Ağlasın milletin evlâdı da bangır bangır,
Durma hürriyyeti aldık diye, sen türkü çağır!
Zulmü alkışlıyamam, zâlimi aslâ sevemem;*

*Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.*⁷

Akif'in bu parçada dilli düdük dediği, olur olmaz her taşın üstüne çıkıp konuşan kişilerden biri de Rıza Tevfik'tir. Âkif; *Asım*'da onunla epey alay eder. Aslında Rıza Tevfik'in şahsında o dönemdeki böyle kimselerle alay etmektedir. Dış görünüşünden; ense kıl keçe hâline gelmiş saçlarla kapalı; yıllarca yıkanmadığından boyun musmurdar; tırnakları parmak gibi uzun; haya namına tek arıza bilmez, dümdüz yüz; tatsız alın; yassı burun; basma çene; beş aylık bebek gibi duran göbek şeklinde bahsettiği Rıza Tevfik için kullandığı sıfatlar ilginçtir: Öten zurna, Zuhuri'ye çıkan maskara, kocaman karabaş, zilli köçek, köpoğlu, omuzlarda gezen dilli düdük, soyтары.

Ne herifler, ne kılıklar, ne nutuklardı, düşün!

- Düşünür, arz ederim sonra!

- Unutmam, bir gün,

Babıali yokuşundan çıkıyordum, baktım:

Yolu boydan boya tutmuş eli bayraklı takım.

Geziyor başların üstünde genizden bir ses.

Çömelip, salya sümük, ağlayadursun herkes,

Ben görür görmez öten zurnayı bir irkildim...

Ay, Zuhûrî'ye çıkan maskara! Bildim... Bildim...

Değişen bir yeri yok, dinleyemem kim ne dese.

Yine bir kıl keçe altında kapanmış ense;

Yine yıllarca hamamsız ki boyun musmurdar;

Yine parmak gibi, âfâka batan, tırnaklar;

Yine merdâne geçirmiş gibi yatkın bir yüz,

Ki hayâ namına tek ârıza bilmez, dümdüz!

Yine bir tatsız alın, yassı burun, basma çene...⁸

Âkif'in Abdülhamit'e "gölgesinden korkup bağırان bir ödle" dediği, "Köse İmam"⁹ adlı şiirinde de Hürriyet'i yanlış anlamayla alay eden ifadeleri vardır.

İhsan Bey adlı birisi üç çocuk anası, sabahtan akşama kadar ev işlerini yapan karısını dövmüştür. Sebep de; karısının, ikinci kez evlenmek istemesine karşı çıkmasıdır. Âkif'in "ilmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam" diye bize tanıttığı Köse İmam ona çıkışınca da; İhsan Bey: "Hürriyet var, artık eskisi gibi değil, iki alsam ne çıkar?" diye cevap verir.

⁷ s. 361.

⁸ s. 368-370.

⁹ s. 111-116.

Görüldüğü gibi İhsan Bey Hürriyet'i, kendi istekleri doğrultusunda istismar ederek, istibdat olarak algıladığı bir kere evlenmeye karşı kullanıyor. Artık baskı yok, iki kere evlenebilir. Hürriyet'i yanlış anlama yüzünden neredeyse bir yuva bozulacaktı. Yine bu parçanın sonunda eskiden padişah adına her şeyi yapanlar şimdi Hürriyet diye aynı şeyleri yapmaktadır. Bir fenalık engellenmeye kalkışılınca: "Hürriyet var!" diye onun arkasına sığınılarak, bunu söyleyenlere karşı çıkıyorlar ve bu işleri yapıyorlar. Âkif, sâde Hürriyet'i ilân ile bir şey çıkmaz, Hürriyet fikrinin de halka hazmettirilmesi gerektiğini Köse İmam'a söylettirerek şiirini bitirir.

- Haremin geldi demin ağlıyarak, sızlayarak...
 - Gözü çıksın domuzun, patlasın isterse, bırak!
 - Döveceksin, ne boşarsın? Boşadın, dövme ne?
 Hem günah, hem de ayıp...

- Bakma onun sen sözüne,

Ne domuzdur onu bilsen!

- Nesi var, hürsüz mü?

Yoksa yüzünüz mü?

- Değil hiçbiri... Lâkin canımı

Sıktı akşam "Edemem, üstüme evlenme!" diye.

Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek, demeye

Kalmadan başladı şirretliğe... Kızmaz mı kafam?

- Kustuğun herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!

Dövüyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...

Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.

- Boşamaz? Amma da yaptın! Ya şeriat ne için

bize evlenmeyi ta dörde kadar emr etsin?

İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyette?

Boşamışsam canım ister boşarım elbette.

İşte meydanda Kitap! Hem alırsız, hem boşarız!

- Dara geldin mi, şeriat! Sus ulan iz'ansız!

Ne zaman camie girdin? Hani tek bir hayrın?

Bir kızılbaşla senin var mıdır ayırın, gayrın!

Ağzı meyhaneye rahmet okuturken, hele bak,

Bana gelmiş de şeriatçı kesilmiş... Avanak!

.....

Bir fenalık görerek, yapma, desen alınna ta,

İniyor hatt-ı celîsiyle Hamîdî tuğra!

***İşte gördün ya, herif "sâye-i hürriyette"
Diyerek, başlamak üzreydi hemen tehdide!
Eskiden vardı ya meydanda gezen ipsizler:
Hani bir "sâye-i şâhane" çekip her şeyi yer!
Onların bir çoğu ahrâr-ı izâm oldu bugün;
Mürteci, nah kafa, bizler... Kerem et; hâli düşün!
Bu cehalet yürümez; asra bakın: asr-ı ulûm!
Başlasın terbiyeniz, âilelerden oğlum.
Sâde hürriyeti i'lân ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz.***

Bu parçalar o devri bize yansıtan canlı tasvirler gibidir.

2.2. -II. Meşrutiyet'i Yanlış Anlayış Karşısında Mehmet Akif:

Bu gelen Hürriyet'in, Âkif'in istediği Hürriyet olması mümkün değildir.

Gördükleri hayallerini yıkar. Ama biraz daha sabreder; belki bu coşku geçince istediğimiz olur diye fakat gene düzelme olmaz. İşler eskisinden daha da kötü olmuştur. Vatan doludizgin yok olmaya doğru gitmektedir.

***Şüphesiz yıktı o hülyâları meşhûdatım..
Ama ben kendimi bir müddet için aldattım:
Galeyandır... Galeyan geldi mi kalmaz mantık...
Su bulanmazsa durulmaz... Hele sabret azıcık...
İyi, lâkin ne kadar beklemiş olsan, işler,
Eskisinden daha berbat, iyileşmek ne gezer!
Vatanın tâkati yoktur yeniden ihmâle:
Dolu dizgin gidiyor baksana izmihlâlê!
Ey cemaat, uyanın, elverir artık uyku!
Yok mu sizlerde vatan namına hiçbir duygu?
Düşmeden pençesinin altına istikbalin,
Biliniz kadrini hürriyetin, istiklâlin.¹⁰***

2.3. II. Meşrutiyet'te Yaşananlardan Sonra Yeniden Abdülhamid

Belki bunlar yüzündendir, Âkif'in Abdülhamit hakkındaki fikirleri zamanla yumuşamış gibidir. Asım'da bunun örnekleri vardır.

¹⁰ s. 163.

Köse İmam, Hocasade'ye babasıyla ilgili bir hatırasını anlatır. Babasını kızdırmak için:

*A o Yıldız'daki baykuş ölüvermezse eğer,
Âkabet çok kötü..."*

diye konuşmaya başlayınca o da doğrularak İmam'a eşeklerle ilgili bir mesel anlatır: Eşekler semerciyi beğenmezler, ondan kurtulmak isterler. Nihayet usta bir gün ölür. Yerine başka birisi gelir. Fakat bu acemiymiş. Yaptığı semerler yüzünden eşekler veterinerlik olurlar. Bir deri bir kemik kalırlar. Böyle olunca da eski semerciyi ararlar. Değerini bilemediklerine hayıflanırlar.

Bunu anlatmakla; yeni gelenlerin Abdülhamit'i arattıklarını, onun kadar usta siyasetçi olamadıklarını, ülkeyi zayıf, cılız, hasta bir hâle soktuklarını söylemek ister. Bu örnek yukarıda verdiğimiz hükmü doğrular gibidir. Mese- lenin millette olduğunu, millet bu durumdayken daha çok sırtına semer vuru- lacağını da anlatmak ister.

*"Oğlum, bu temenni neye benzer, bana bak:
Eşeklerin canı yükten yanar, aman, derler.
Nedir bu çektiğimiz derd, o çifte çifte semer!
Biriyle uğraşırken gelir çatar öbürü;
Gelir ki taş gibi hain, hem eskisinden iri.
Semerci usta geberseydi... Değmeyin keyfe!
Evet, gebermelidir inkisar edin herife.
Zavallı usta göçer bir gün akıbet, ancak,
Makamı öyle uzun boylu nerde boş kalacak?
Çırac mı, kalfa mı, kim varsa yaslanır köşeye;
Takım biçer durur artık gelen giden eşeğe.
Adam meğer acemiymiş, semerse hayli hüner;
Sırayla baytarı boylar zavallı merkepler.
Bütün o beller, omuzlar çürür çürür oyulur;
Sonunda her birinin sırtı yemyeşil et olur.
"Giden semerciyi, derler, bulur muyuz şimdi?
Ya böyle kalfa değil, basbayağ muallimdi.
Nasıl da kadrini vaktiyle bilmedik, tuhaf iş:
Semer değilmiş o rahmetlininki devletmiş!"¹¹*

11 s. 364-365.

2.4. II. Meşrutiyet'in Getirdiği "Hürriyet!"e Karşı Mehmet Akif:

Yukarıdaki parçadan bir iki sayfa ileride de Köse İmam; eski devri daha iyi bularak gelen Hürriyet'in beklediği Hürriyet olmadığını söylemektedir:

*"Devr-i sâbık" mı dedin şimdi?.. Elindeyse, çevir,
Ensesinden tutup eyyâmı da gelsin o devir.*

Milletin beş parasız onda, emîn ol, yedisi!

Gündüzün aç dolaşır, aksama kırk ev kedisi!

Yatırın âlemi çavdar karışık mezbeleye:

Ne bu? Ekmek! diye dünyayı verin velveleye.

Hastalık, kehle, sefalet saradursun, kol kol,

Sade siz seyre bakın!

- Harb-i umumî bu, ayol!

- Devr-i sabıkta gebermezdi adam böyle zelil

Diri bir yanda uzanmış, ölü bir yanda sefil.

- Niye hürriyet için sürgüne gittindi?

-Evet,

Gittim amma bu değil beklediğim Hürriyet.

Zaten i'lân edilirken işi çakmıştım ya...

Çatlasan hayra yorulmazdı o miskin rü'ya!

Sonuç:

Görüldüğü gibi Âkif başta Abdülhamit'e aşırı derecede karşıdır. Sonra zamanla bu düşünceleri yumuşamıştır. Hürriyet'in gelmesini çok istemiştir. Fakat gelen Hürriyet'i de beğenmemiştir. Hürriyet'i; bağırıp çağırma, nara atma; okuldan kaçıp sahnelere gitme; pis ve kirli konuşma; ana avrat sövme; bölücü yayınlar yapma; fuhuş yapma; din aleyhinde gösteri yapma; birden fazla evlenme vb. gibi işleri yapmaya müsait bir ortam olarak anlayanlarla alay etmiştir. Milleti uyandırmaya çalışmıştır ama buna muvaffak olamamıştır.

Kaynaklar

KAPLAN, Mehmet, *Tanzimattan Cumhuriyete Şiir Tahlilleri 1*, 8. bs., İstanbul, 1984.

Mehmet Âkif, *Safahat*, (hızl. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul, 1988.

Midhat Cemal, *Mehmet Âkif*, Ankara, 1986.